

หลักธรรมการบริหารเชิงพุทธของการบริหารโรงเรียน

Moral Principles of Buddhism in School Administration

ทรงพล บุญประเสริฐ¹

Songpol Boonprasert¹

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอวัฒนธรรมทางการศึกษา คือ หลักธรรมการบริหารเชิงพุทธของการบริหารโรงเรียน เป็นการสร้างความพร้อมในการเรียนรู้อย่างรอบด้านของผู้มีส่วนร่วมในการบริหารการศึกษาไปพร้อมกับนักเรียน บนพื้นฐานการให้คุณค่าด้านจิตใจและการใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ประกอบด้วยหลักสังคหวัตถุ 4 คือ ทาน (generosity) ปิยาวาจา (kindly speech) อุตถจริยา (useful conduct) และสมานัตตตา (equality/ impartiality) โดยมีเป้าหมายประสงค์เพื่อให้เกิดบรรยากาศที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ของนักเรียน ส่งเสริมให้มีการเรียนรู้แบบบูรณาการ (integrated learning) โดยผสมผสานฐานการเรียนรู้แบบไทยเข้ากับศาสตร์สากล เกิดเป็นองค์ความรู้ที่มีการพัฒนามาจากภายในจิตใจ ก่อให้เกิดอัตลักษณ์ (identity) ที่ชัดเจนของความเป็นคนไทย มีรากแก้ว (root) ที่แข็งแรง และสมบูรณ์ในด้านภาษาและวัฒนธรรม เพื่อเป็นกำลังสำคัญของการพัฒนาชาติไทยให้มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน ภายใต้ภูมิทัศน์ใหม่ของโลก สอดรับกับ Roadmap ในการขับเคลื่อนการศึกษา เพื่อเตรียมคนไทย 4.0 เข้าสู่โลกที่หนึ่ง

คำสำคัญ : หลักคุณธรรมเชิงพุทธ, การบริหารโรงเรียน

Article Info: Received 20 March, 2018; Received in revised form 27 April, 2021; Accepted 20 May, 2021

¹ ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาล ศิราคิรา คิตส์ นานาชาติ

อีเมล : chiesongpol@gmail.com

Director of Kirakira Kids International Kindergarten School

Email: chiesongpol@gmail.com

Abstract

This article proposes an educational innovation called “Moral Principles of Buddhism in School Administration”. Its objective is to prepare a learning atmosphere and environment for those participating in educational management along with students based on the foundation of mind and the happiness of life. This is related to the principle of “4 sacred objects”, namely Generosity, Kind Speech, Useful Conduct, and Equality or Impartiality. The objectives are to create atmosphere that facilitates effective teamwork and create an environment and atmosphere that is conducive to children’s learning. It does this by encouraging integrated learning by combining the Thai learning foundation with international science and knowledge developed from within. The goal is to create a clear identity of the Thai people with a strong root in language and culture and to be an important force in the development of the Thai nation for stability, wealth, and sustainability under the new landscape of the world. This goal conforms with the drive of the education roadmap to prepare Thailand to become a first world country under Thai 4.0.

Keywords: moral principles of Buddhism, school administration

บทนำ

กระแสโลกาภิวัตน์และการเข้าสู่ยุคประเทศไทย 4.0 ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายทั้งสภาพสังคมและระบบการศึกษาของประเทศ สิ่งที่น่าเป็นห่วง คือ รากเหง้าของภาษาและวัฒนธรรมไทยอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติได้รับผลกระทบจนบอบช้ำเป็นอย่างมาก สังคมไทยในปัจจุบันเปลี่ยนจากครอบครัวขยาย (extended family) มาเป็นครอบครัวเดี่ยว (nuclear family) ขนาดครัวเรือนเล็กลงแต่มีความหลากหลายมากขึ้น ภาวะเศรษฐกิจทำให้เวลาส่วนใหญ่ของสมาชิกครอบครัวในสังคมเมืองหมดไปกับการเดินทาง “บ้าน” อันเป็นสถานที่ที่สมาชิกครอบครัวทำกิจกรรมร่วมกันและเป็นโรงเรียนแห่งแรกของลูก กลายเป็นเพียงที่พักหลับนอนหลังจากเหน็ดเหนื่อยมาทั้งวัน แล้วกลับเข้าสู่วงจรเร่งรีบในวันต่อไป “โรงเรียน” จึงเข้ามามีบทบาทในการหล่อหลอมเด็กแทนบ้าน โดยผู้ปกครองเป็นผู้คัดเลือกโรงเรียนที่สามารถตอบโจทย์ความต้องการและความคาดหวังที่มีต่อเด็กได้

การจัดการและการบริหารการศึกษาควรเป็นการเตรียมความพร้อมทั้งด้านร่างกายและจิตใจให้เด็ก เริ่มจากระดับปฐมวัยไปจนถึงทุกระดับกลุ่มอายุ โดยมีผู้ใหญ่ร่วมสร้างปฏิสัมพันธ์ในการเรียนรู้พร้อมกันไป ผู้บริหารสถานศึกษาที่ดีควรเริ่มต้นบริหารตัวเองให้เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นผู้มีภาวะผู้นำ และมีผลสัมฤทธิ์ทางด้านจิตใจในเรื่องของคุณธรรมและจริยธรรมก่อน จึงจะสามารถนำพาองค์กรให้เคลื่อนไปข้างหน้าด้วยการชี้แนะผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ของตน หนึ่งในนวัตกรรมเพื่อรองรับยุคของการเปลี่ยนแปลงนี้ คือ รูปแบบ “หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธของการบริหารโรงเรียน” ประกอบด้วยหลัก “สังคหวัตถุ 4” (พระพรหมคุณาภรณ์, 2557) ได้แก่ 1) ทาน (generosity) 2) ปิยวาจา (kind speech) 3) อุตถจริยา (useful conduct) และ 4) สมานัตตตา (equality/ impartiality) โดยมีเป้าประสงค์ 2 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อสร้างให้สังคมโรงเรียนเปี่ยมไปด้วยความสุขด้วยการถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ทำให้เกิดบรรยากาศที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันเป็นทีมของบุคลากรทุกคน และ 2) เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก ส่งเสริมการเรียนรู้แบบบูรณาการ (integrated learning) โดยผสมผสานรากฐานการเรียนรู้แบบไทยเข้ากับศาสตร์สากล เกิดเป็นองค์ความรู้ที่มีการพัฒนามาจากภายใน ให้เด็กเติบโตขึ้นอย่างมีอัตลักษณ์ (identity) ที่ชัดเจนของความเป็นคนไทย มีรากแก้ว (root) ที่แข็งแรงและสมบูรณ์ในด้านภาษาและวัฒนธรรม

เพื่อเป็นกำลังสำคัญของการพัฒนาชาติไทยให้มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน ภายใต้ภูมิทัศน์ใหม่ของโลก สอดรับกับ Roadmap ในการขับเคลื่อนการศึกษา เพื่อเตรียมคนไทย 4.0 ให้เป็นคนดี คนเก่ง และมีคุณภาพ

ปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อมิติความเป็นไทย

ผลสัมฤทธิ์ในการเรียนของนักเรียนขึ้นอยู่กับการบริหารสถานศึกษา ดังนั้น ผลกระทบต่อมิติความเป็นไทยของเด็กไทย อันเกิดจากผู้บริหารโรงเรียนที่มุ่งเน้นการเข้าสู่ความเป็นสากลเพียงอย่างเดียวจนกลายเป็นการสร้างสังคมแห่งการแข่งขัน หรือ ละเลยไม่ให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ของความเป็นไทยในการส่งเสริมให้มีการเรียนรู้และเข้าใจถึงภาษาและวัฒนธรรมอันดีงามของไทย ซึ่งเป็นรากฐานของความรัก ความสามัคคี และอยู่ร่วมกันในสังคมไทยได้อย่างมีความสุข ย่อมไม่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มี คุณลักษณะที่สอดคล้องกับความต้องการของประเทศไทยได้

นอกจากนี้ ครอบครัวไทยในอดีตมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายประกอบด้วย สมาชิกครอบครัวอยู่ร่วมกัน อย่างน้อย 3 รุ่น (generation) เป็นสถาบันแรกที่สมาชิกในครอบครัวมีกิจกรรมร่วมกันในหลาย ๆ ด้าน ผู้ใหญ่จะช่วยอบรมเลี้ยงดูเด็กในเรื่อง การศึกษา อาหารการกิน พร้อมทั้งมีการปลูกฝังจริยธรรมและคุณธรรมให้เด็ก ส่วนเด็กมีหน้าที่ดูแลช่วยเหลืองานบ้านเท่าที่มี เวลา พร้อมกับดูแลญาติผู้ใหญ่ที่สูงอายุ ปัจจุบันรูปแบบของครอบครัวเปลี่ยนจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยว ประกอบ กับความเร่งรีบในการดำเนินชีวิต ครอบครัวและสมาชิกในครอบครัวไม่สามารถทำหน้าที่ในการหล่อหลอมและขัดเกลาเด็กได้อย่าง เต็มที่ ตลอดจนความคาดหวังของผู้ปกครองที่ต้องการให้บุตรหลานได้รับการศึกษาที่ดี มีความสามารถภาษาอังกฤษควบคู่กับ ภาษาไทย จึงมักเลือกโรงเรียนนานาชาติหรือโรงเรียนหลักสูตรสองภาษาแทนโรงเรียนที่ใช้หลักสูตรไทยทั่วไป

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2560) กล่าวสรุปถึงสภาวะการณ์และบริบทแวดล้อมที่ส่งผลต่อการพัฒนาการศึกษา ของประเทศไทย ในด้านของบริบทการเปลี่ยนแปลงภายนอกประเทศซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของเศรษฐกิจโลก การเข้าสู่สังคมสูงวัย ของโลก เทคโนโลยีและนวัตกรรมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศ และวาระการพัฒนาของโลกภายหลัง ปี 2015 ที่เน้นการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) กรอบสหประชาชาติในช่วงเวลา 15 ปี (SDG 2030) กำหนดเป้าประสงค์ที่สำคัญ คือ การสร้างหลักประกันทางการศึกษาที่มีคุณภาพ เสมอภาค และเท่าเทียม สำหรับเด็กทุกคนใน ทุกระดับตั้งแต่ปฐมวัยถึงอุดมศึกษา

ส่วนบริบทการเปลี่ยนแปลงภายในประเทศ สรุปได้ดังนี้

1. ความยากจนมีแนวโน้มลดลง แต่ยังคงมีความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้และระหว่างกลุ่มคน
2. ชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้น
3. สังคมไทยเผชิญกับความเสื่อมถอยทางวัฒนธรรมและมีความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมครัวเรือนโดยเฉลี่ยมีขนาด ลดลงและมีรูปแบบที่หลากหลาย
4. คนไทยมีความมั่นคงทางสังคมมากขึ้น แต่ยังมีปัญหาเชิงคุณภาพ ทั้งด้านสุขภาพ คุณธรรมและจริยธรรม
5. โครงสร้างประชากรเปลี่ยนแปลงเข้าสู่การเป็นสังคมสูงวัย แต่ยังมีปัญหาทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพของประชากร ในทุกช่วงวัย

การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในทุกภาคส่วนของโลก บริบทของการเปลี่ยนแปลงในแต่ละประเทศมีความแตกต่างกัน โดยภาพรวมของประเทศไทย ระบบการศึกษายังมีปัญหาด้านคุณภาพและมาตรฐานในการจัดการศึกษา โดยเฉพาะการพัฒนา ผู้เรียนให้มีทักษะและคุณลักษณะที่พึงประสงค์และการผลิตกำลังคนตามความต้องการของประเทศ (สำนักงานเลขาธิการสภา การศึกษา, 2560) ผู้บริหารจึงควรมีภาวะผู้นำแบบ strategic thinker คือ มีความเข้าใจสภาพอันเป็นบริบทที่แท้จริงของ

ความเปลี่ยนแปลงของโลก พร้อมทั้งจุดยืนอันเป็นบริบทของความเป็นสังคมไทย เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ในการบริหารโรงเรียนให้ได้มาตรฐาน ส่งผลให้เกิดคุณภาพและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียนอันเป็นหัวใจของการจัดการศึกษา

ปัญหาและความท้าทายที่เกิดจากระบบการศึกษา

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2560) กล่าวถึงภาพของความสำเร็จที่ปรากฏจากการพัฒนาการศึกษาในอดีตส่วนใหญ่เป็นเชิงปริมาณมากกว่าเชิงคุณภาพ ปัญหาที่ท้าทายจากผลพวงของระบบการศึกษาเดิม สรุปได้ดังนี้

1. คุณภาพของคนไทยทุกกลุ่มวัยอย่างมีปัญหานับตั้งแต่กลุ่มเด็กเล็กที่มีอายุ 0-3 ปี ไปจนถึงกลุ่มผู้สูงวัย
2. การจัดการศึกษายังขาดคุณภาพและมาตรฐานในทุกระดับ
3. ระบบการศึกษาและการพัฒนาบุคลากรด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างเป็นจุดอ่อน
4. การบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษายังไม่เหมาะสมและขาดความคล่องตัว
5. โอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษาที่ยังมีความเหลื่อมล้ำ
6. คนไทยส่วนใหญ่จะมีปัญหาด้านคุณธรรมจริยธรรมและไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการมีวินัยความซื่อสัตย์สุจริต

และการมีจิตสาธารณะ

ระบบการศึกษาของไทยที่เน้นรูปแบบและทฤษฎี แม้จะเคยมีการกำหนดยุทธศาสตร์เป็นระดับชาติมาแล้วก็ตาม แต่ผลสัมฤทธิ์ทางด้านจิตใจในเรื่องของคุณธรรมและจริยธรรมยังไม่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรม สาเหตุมาจากผู้บริหารสถานศึกษาบางส่วนยังคงบริหารโรงเรียนในรูปแบบของการจัดการ (management) มากกว่าการใช้ภาวะผู้นำ (leadership) ในการบริหารด้วยการลงมือปฏิบัติเป็นตัวอย่าง

การบริหารสถานศึกษา

การบริหาร เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ทำให้ผู้ปฏิบัติทำงานจนสำเร็จตามจุดมุ่งหมายตามการคิดและตัดสินใจของผู้บริหาร การบริหาร (administration) ต่างจากการจัดการ (management) เพียงเล็กน้อย ตรงที่การบริหารให้ความสำคัญกับนโยบายในทางปฏิบัติ ส่วนการจัดการมุ่งไปที่จะปฏิบัติอย่างไรให้เกิดผล วิจิตร ศรีสอาน (2540) ได้สรุปสาระสำคัญของการบริหารไว้ ดังนี้

1. การบริหารเป็นกิจกรรมของกลุ่มบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป
2. ร่วมมือกันทำกิจกรรม
3. เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน
4. โดยการใช้กระบวนการ และทรัพยากรที่เหมาะสม

สถานศึกษา มีความหมายตามพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษา พุทธศักราช 2547 ว่า สถานพัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียน ศูนย์การศึกษาพิเศษ ศูนย์การศึกษานอกระบบและตามอัธยาศัย ศูนย์การเรียนรู้ วิทยาลัย วิทยาลัยชุมชน สถาบันหรือสถานศึกษาที่เรียกชื่ออย่างอื่นของรัฐที่มีอำนาจหน้าที่หรือมี วัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติและตามประกาศกระทรวง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2547)

การศึกษา คือ การจัดการเพื่อให้ผู้เรียนได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ ในอดีตที่ผ่านมา หน่วยงานราชการมีการรวมการบริหารจัดการในเรื่องการศึกษาของชาติไว้ในส่วนกลาง และเป็นหน้าที่โดยตรงของหน่วยงานราชการในการลงมามากำกับดูแล ทำให้ผู้ที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบการศึกษาอย่างใกล้ชิดคือ โรงเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน หน่วยงานเอกชน ขาดความรู้สึกร่วมและขาดโอกาสในการที่จะช่วยพัฒนาสถานศึกษาที่ตนเกี่ยวข้องอยู่ การปฏิรูปการศึกษาเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2539 โดยมติดคณะรัฐมนตรีให้มีการปฏิรูป

ในส่วนราชการของกระทรวงศึกษาธิการ โดยเน้นการปฏิรูป 4 ด้าน ได้แก่ การปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอน การปฏิรูปหลักสูตร การปฏิรูปวิชาชีพครูและบุคลากรทางการศึกษา และการปฏิรูประบบบริหารและการจัดการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 นับเป็นหัวใจของการปฏิรูปที่เน้นการกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปสู่พื้นที่การศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545) โดยมาตรา 39 กำหนดให้กระทรวงศึกษาธิการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาไปยังคณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง มีการกำหนดอำนาจ หน้าที่และหน่วยงานรับผิดชอบไว้ชัดเจน สำหรับผู้รับผิดชอบในการดูแลการศึกษา คือ ผู้บริหารการศึกษา มีการคัดเลือกและแต่งตั้งจากบุคลากรวิชาชีพ ที่รับผิดชอบการบริหารการศึกษานอกสถานศึกษาตั้งแต่ระดับเขตพื้นที่การศึกษาขึ้นไป และในส่วนที่เป็นภาคปฏิบัติที่ใกล้ชิดกับผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชน หน่วยงานเอกชน คือผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งเป็นบุคลากรวิชาชีพที่รับผิดชอบการบริหารสถานศึกษา แต่ละแห่ง มีการบริหารสถานศึกษาแบบนิติบุคคล นำหลัก “ธรรมาภิบาล” ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักการมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่ามาบูรณาการในการบริหารและจัดการศึกษามาใช้ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับโรงเรียน เป้าหมายในการจัดการศึกษา คือ พัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี เก่ง และมีความสุข พระราชบัญญัติฉบับนี้ระบุถึงการจัดการศึกษาเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายของการศึกษาไทย 5 ประการ ไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

1. เป้าหมายด้านผู้เรียน ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ อย่างมีความสุข (มาตรา 6)
2. เป้าหมายด้านการจัดการศึกษา ต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ (มาตรา 22)
3. เป้าหมายด้านเนื้อหา ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษา ตามอัธยาศัย ต้องเน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้และบูรณาการตามความเหมาะสม ของแต่ละระดับการศึกษา (มาตรา 23)
4. เป้าหมายด้านกระบวนการเรียนรู้ เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีการจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล มีการฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง มีการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ ทั้งนี้ให้มีการจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ (มาตรา 24)
5. เป้าหมายด้านประเมินผู้เรียน ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบควบคู่ไปในการะบวนการเรียน การสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา จากนั้นให้สถานศึกษาใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสการเข้าศึกษาต่อ และให้นำผลการ ประเมินผู้เรียนดังกล่าวมาใช้ประกอบการพิจารณาด้วย (มาตรา 26)

ในด้านสถานศึกษา มาตรา 39 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กำหนดภารกิจสำคัญในการบริหารสถานศึกษาไว้ 4 ด้าน คือ การบริหารวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป รายละเอียดเป็นดังนี้

1. การบริหารวิชาการ เป็นภารกิจหลักของสถานศึกษา เพราะเจตนารมณ์ในการกระจายอำนาจในการบริหารจัดการไปให้สถานศึกษานั้น เพื่อที่จะให้สถานศึกษามีความเป็นอิสระและคล่องตัวในการดำเนินการให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ของสถานศึกษาเอง ชุมชน และผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่าย ทำให้สถานศึกษามีความเข้มแข็งในการบริหารจัดการด้วยความรวดเร็ว สามารถพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ ตลอดจนการวัดผลประเมินผล รวมทั้งการวัดปัจจัยเกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพนักเรียน ได้อย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ

2. การบริหารงบประมาณ ภารกิจด้านนี้มุ่งเน้นความเป็นอิสระในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดความ คล่องตัว ต้องปฏิบัติด้วยความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ตลอดเวลา โดยมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของงานในการบริหารงบประมาณ ให้มีการจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษา รวมทั้งจัดหารายได้จากบริการด้านการศึกษา มาใช้บริหารจัดการเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา และนำไปใช้ในการทำให้คุณภาพของผู้เรียนดีขึ้น

3. การบริหารงานบุคคล บุคลากรนับเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารในการส่งเสริมให้สถานศึกษาสามารถปฏิบัติภารกิจให้ลุล่วงไปอย่างมีประสิทธิภาพ การบริหารงานบุคคลให้เกิดความคล่องตัวต้องเป็นไปอย่างมีอิสระภายใต้กฎระเบียบ และเป็นไปตามหลักธรรมาภิบาล เพื่อให้บุคลากรมีขวัญและกำลังใจที่ดี อันจะทำให้บุคลากรมีความรักและรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสถานศึกษา อีกทั้งมีการกำหนดแผนงานที่ชัดเจนในการฝึกอบรมและประเมินผลบุคลากรอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้บุคลากรได้พัฒนาตนเอง เพิ่มพูนความรู้ ความสามารถ ทำให้เกิดความรู้สึกมั่นคงที่จะก้าวหน้าต่อไปในวิชาชีพ ส่งผลให้การพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนมีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยปริยาย

4. การบริหารทั่วไป เป็นงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบบริหารองค์กรให้ทำงานสอดคล้องและเกื้อหนุนกัน เพื่อให้การบริหารงานด้านอื่น ๆ บรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ หน้าที่หลักคือช่วยส่งเสริม สนับสนุน ประสานงานและอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในการให้บริการการศึกษาทุกรูปแบบ มุ่งพัฒนาสถานศึกษาให้ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อการศึกษาอย่างเหมาะสม ตลอดจนทำการประสานการมีส่วนร่วมของบุคคล ชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การจัดการศึกษามีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

สำหรับสถานศึกษาที่เป็นเอกชน พระราชบัญญัติโรงเรียนเอกชน พ.ศ. 2550 (แก้ไข พ.ศ. 2554) กำหนดให้มีสถานะเป็นนิติบุคคลนับแต่วันที่ได้รับใบอนุญาตจัดตั้ง (มาตรา 24) โดย “ผู้รับใบอนุญาต” เป็นผู้รับใบอนุญาตให้จัดตั้งโรงเรียน สถานศึกษาที่เป็นเอกชนมีการแบ่งการจัดการศึกษาเป็นสองแบบ ตามมาตรา 4 ดังต่อไปนี้

1. โรงเรียนในระบบ ที่จัดการศึกษาโดยกำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผลซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน มี “ผู้จัดการ” ซึ่งในทางปฏิบัติจะรับผิดชอบการบริหารสถานศึกษาในด้านการบริหารงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ส่วน “ผู้อำนวยการ” มีหน้าที่บริหารด้านวิชาการ ดูแลครู และรับผิดชอบในองค์รวมของการศึกษา

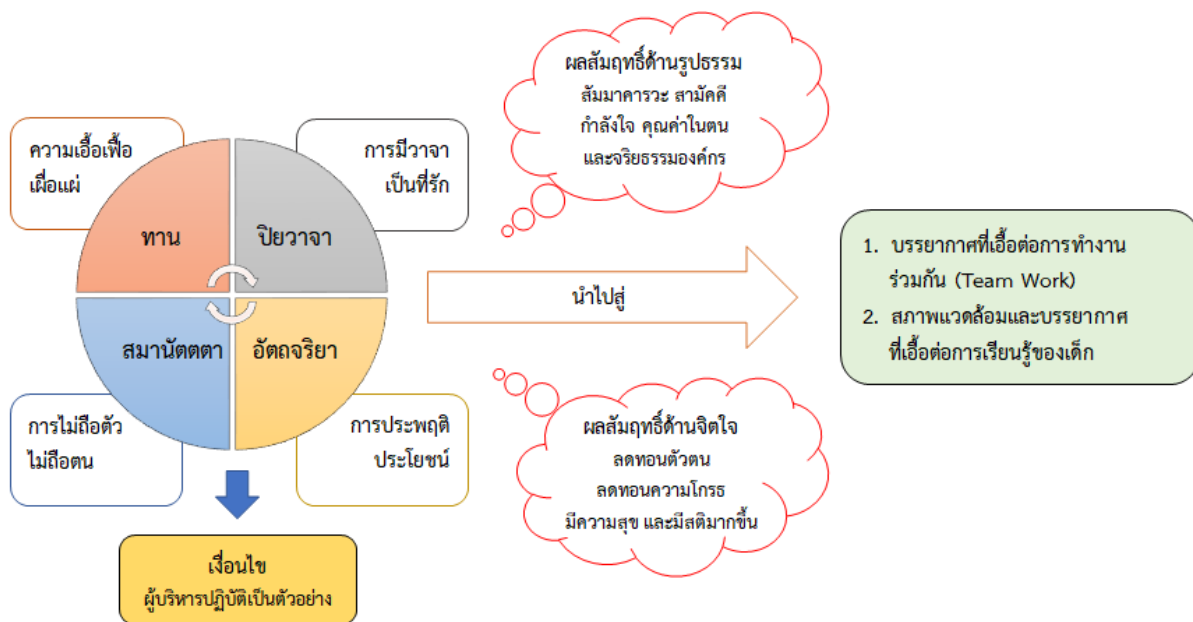
2. โรงเรียนนอกระบบ ที่จัดการศึกษาโดยมีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผลซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา และให้หมายควมรวมถึงศูนย์ การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) และสถานศึกษาปอเนาะ สำหรับโรงเรียนนอกระบบนี้ ใช้คำเรียกตำแหน่งงานต่างไปจากโรงเรียนในระบบ คือ “ผู้บริหาร” แทนตำแหน่งของผู้จัดการและผู้อำนวยการ และใช้คำว่า “ผู้สอน” แทน “ครู” อย่างไรก็ตามทั้งสองระบบนี้มีผู้สนับสนุนการศึกษาซึ่งทำหน้าที่ให้บริการหรือปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดกระบวนการเรียนการสอน การนิเทศ และการบริหารการศึกษาในโรงเรียน โดยเรียกชื่อตำแหน่งว่า “บุคลากรทางการศึกษา” เหมือนกัน

โรงเรียนเอกชนอยู่ภายใต้การกำกับดูแลและสนับสนุนโดยคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (มาตรา 8) สำหรับกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ผ่านสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนในสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (มาตรา 14) สำหรับการส่งเสริมการจัดการศึกษาเอกชนในจังหวัดอื่นนอกเหนือกรุงเทพมหานครและปริมณฑลให้กลุ่มส่งเสริมสถานศึกษาเอกชนซึ่งเป็นส่วนราชการในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเขตใดเขตหนึ่งเป็นผู้ดูแล (มาตรา 15)

กล่าวโดยสรุป ความแตกต่างของโรงเรียนในสังกัดของรัฐและโรงเรียนเอกชนมีเพียงความคล่องตัวในเรื่องของการบริหารการศึกษา และการบริหารสถานศึกษา ซึ่งโรงเรียนเอกชนสามารถปฏิบัติได้เร็วกว่าจากการลดขั้นตอนแบบระบบราชการ ส่วนการจัดการศึกษาเพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายของการศึกษามีวัตถุประสงค์เดียวกันคือเป้าหมายด้านผู้เรียน เป้าหมายด้านการจัดการศึกษา เป้าหมายด้านเนื้อหา เป้าหมายด้านกระบวนการเรียนรู้ และเป้าหมายด้านประเมินผู้เรียน สำหรับการบริหารสถานศึกษาทั้ง 4 ด้าน มีความเหมือนและคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ จะต่างกันเพียงแต่ระบบการบริหารภายในของสถานศึกษาแต่ละแห่ง ซึ่งมีทั้งที่เป็นโรงเรียนในสังกัดของรัฐและโรงเรียนเอกชน

ภาพ 1

รูปแบบ “หลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธของการบริหารโรงเรียน”

สังคหวัตถุ 4 (ธรรมในการประสานหมู่คณะไว้ด้วยความสามัคคี)

หลักคุณธรรมเชิงพุทธเรื่องสังคหวัตถุ 4 มีการดำเนินเป็นขั้นตอน โดยเริ่มจากปรียัติ คือ การเรียนรู้ว่าธรรมในแต่ละข้อมีคุณลักษณะ (characteristic) และกรอบแนวความคิด (framework) อย่างไร จากนั้นนำเข้าสู่ขั้นตอนของการดำเนินการปฏิบัติ (implementation) โดยการนำความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวมาลงมือกระทำ (practice) จนเกิดผลสัมฤทธิ์ (achievement) ทั้งในด้านรูปธรรม และด้านจิตใจ ซึ่งผลสัมฤทธิ์ทางด้านจิตใจนี้เป็นปฏิจเวธ คือ เกิดปัญญา (wisdom) รู้แจ้งในผลของการปฏิบัติ เป็นประสบการณ์ส่วนตนที่ปราศจากความเคลือบแคลงสงสัยอีกต่อไป

1. ทาน (generosity)

- ลักษณะ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- การปฏิบัติ สงเคราะห์ซึ่งกันและกัน สร้างความรักด้วยการเสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดจนการให้ความรู้และคำแนะนำสั่งสอน รวมถึงการให้อภัย
- ผลสัมฤทธิ์
 - 1) ด้านรูปธรรม เกิดความรัก และความสามัคคีในหมู่คณะ เพราะบุคคลผู้รับ ย่อมรักในบุคคลผู้ให้
 - 2) ด้านจิตใจ ลดทอนความโลภ เพราะการให้เป็นการทำลายความตระหนี่ถี่เหนียวโดยตรง สำหรับการให้อภัยนั้น เป็นทานที่ไม่ต้องอาศัยวัตถุก็จริง แต่ต้องใช้กำลังใจที่สูงขึ้น เนื่องจากอภัยทานทำให้ความโกรธแค้นบางลงและสลายตัวไปในที่สุด

2. ปิยวาจา (kindly speech)

- ลักษณะ การมีวาจาเป็นที่รัก
- การปฏิบัติ พูดให้ผู้รับฟังมีความสุข ด้วยคำสุภาพ ไพเราะ อ่อนหวาน ด้วยความจริงใจ โดยใช้ภาษาที่ถูกต้องไม่ปะปนกัน ตลอดจนการพูดให้กำลังใจ และชี้แจงเหตุผลอันก่อให้เกิดประโยชน์
- ผลสัมฤทธิ์
 - 1) ด้านรูปธรรม เกิดความรักความนับถือซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดความสามัคคี รู้จักยั้งคิดก่อนพูด และรู้จักเรียบเรียงภาษาที่จะใช้พูด
 - 2) ด้านจิตใจ มีความสุขจากการได้ทำให้ผู้อื่นมีความสุข และจากการได้รับความรักตอบจากการกระทำของเรา

3. อัตถจริยา (useful conduct)

- ลักษณะ การประพฤติประโยชน์
- การปฏิบัติ ทำงานในหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ขวนขวายช่วยเหลือการงานของหมู่คณะ และช่วยงานที่เป็นสาธารณะประโยชน์ตลอดถึงการช่วยแก้ไขหรือช่วยส่งเสริมเพื่อนในด้านจริยธรรม
- ผลสัมฤทธิ์
 - 1) ด้านรูปธรรม ทำให้เป็นผู้มีคุณค่าในตนเอง มีคุณค่าในหมู่คณะ และมีคุณค่าต่อสังคมภายนอก
 - 2) ด้านจิตใจ ลดทอนความเห็นแก่ตัว มีความสุขจากการเป็นผู้สละเวลาส่วนตนช่วยเหลือผู้อื่นและสังคม

4. สมานัตตา (equality/ impartiality)

- ลักษณะ การไม่ถือตัวไม่ถือตน
- การปฏิบัติ วางตนเหมาะสมแก่ฐานะที่เป็นอยู่ในสังคมอย่างเสมอต้นเสมอปลาย และปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเสมอภาค ร่วมทุกข์ร่วมสุข ช่วยกันแก้ปัญหา โดยไม่เห็นเราดีกว่าเขาเราเสมอเขา หรือเราเลวกว่าเขา
- ผลสัมฤทธิ์
 - 1) ด้านรูปธรรม ประสานสัมพันธ์ในหมู่คณะ โดยต่างให้ความเคารพนับถือซึ่งกันและกันตามควรแก่ฐานะ
 - 2) ด้านจิตใจ ลดทอนอัตตา (ego) คือความถือตัวถือตนของผู้ปฏิบัติ

กล่าวโดยสรุป สังคหวัตถุ 4 ประการ เป็นธรรมอันเป็นข้อประพฤติ (moral philosophy) เมื่อนำมาเป็นนวัตกรรมจะช่วยเอื้อประโยชน์ในการบริหารโรงเรียนทุกมิติ ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรม ดังนี้

1. ทำให้เกิดสัมมาคารวะอันเป็นสมบัติผู้ดีของไทย มีความเคารพนับถือกันตามสมควรแก่ฐานะ
2. ทำให้รู้จักการใช้คำไทยที่ถูกต้องในการพูด มีความนุ่มนวลสละสลวยจากการได้ปฏิบัติอยู่ทุกวัน
3. ทำให้รู้จักการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน และการสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ
4. ทำให้ทุกคนในโรงเรียนมีวินัยและความรับผิดชอบในตนเอง และหมู่คณะ
5. เป็นเครื่องประสานการบริหารทั้งสี่ด้านของโรงเรียนคือด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบุคคล และด้านการบริหารทั่วไป ให้คงรูปอยู่และดำเนินไปได้ด้วยดี
6. ทำให้เกิดจริยธรรมองค์กร ช่วยส่งเสริมศีลธรรมและแนวทางปฏิบัติทั้งภายในโรงเรียน และการอยู่ร่วมในสังคม
7. เมื่อบุคลากรส่วนรวมลงมือปฏิบัติจนเกิดผลสัมฤทธิ์ทางด้านจิตใจแล้ว ย่อมทำให้บรรยากาศของโรงเรียนมีความอบอุ่นและมีกลิ่นแห่งความสุขแผ่ไปทั่ว ซึ่งผู้ที่เข้ามาภายในโรงเรียนสามารถสัมผัสได้
9. ก่อเกิดเป็นวัฒนธรรมองค์กรที่มีความสุข และมีการบริหารแบบยั่งยืน

การปฏิบัติเพื่อความเข้าใจ (ไปโน) ใจ

การลงมือปฏิบัติ เพื่อเกิดการขยายผลไปสู่ส่วนต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกันในทุกภาคส่วนของโรงเรียนเพื่อเกิดประโยชน์สูงสุดทุกด้าน จะต้องเริ่มต้นจากผู้บริหารสถานศึกษา ลงไปสู่บุคลากรทั้งในโรงเรียน และนอกโรงเรียน อาทิ ครู นักเรียน จนไปถึงผู้ปกครอง

ผู้ที่ต้องลงมือปฏิบัติให้เกิดผลสัมฤทธิ์ก่อนคือ ผู้บริหารระดับสูงเพราะการปฏิบัติเป็นตัวอย่างมีค่ากว่าคำสอน การได้ผู้บริหารที่ดีย่อมเป็นการกำหนดทิศทางของโรงเรียนไปในตัว จากนั้นจึงขยายลงสู่บุคลากรทุก ๆ คนในโรงเรียนโดยการชี้ชวนให้เห็นประโยชน์ที่ทุกคนพึงได้ ให้หลีกเลี่ยงการถ่ายทอดในรูปของคำสั่งอย่างเด็ดขาด โดยมีกระบวนการดังต่อไปนี้

1. สร้างความตระหนักรู้ ด้วยกำลังใจที่เป็นกลางและด้วยหลักเหตุผล ถึงประโยชน์ที่จะพึงได้รับจาก “การปฏิบัติ” ในสังคหัตถุธรรม ให้โอกาสตัวเองในการพิสูจน์โดยอย่าเชื่อหรือปฏิเสธทันที
2. ทำความรู้จักกับจิตใจ (mind) ของตนเองก่อน เพราะผลสัมฤทธิ์ที่จะเกิดขึ้นอย่างยั่งยืนและถาวรนั้นเกิดที่ใจของเราเอง

มนุษย์คุ้นเคยกับการรับรู้ (perception) สิ่งต่าง ๆ ภายนอก ผ่านประสาทสัมผัส (sense) อย่างหยาบเพียง 5 ช่องทาง ได้แก่ ตาสำหรับการมองเห็น หูสำหรับการได้ยิน จมูกสำหรับการได้กลิ่น ลิ้นสำหรับการรับรส และสัมผัสทางกายที่รับรู้ความรู้สึกเย็นร้อนอ่อนแข็ง ในความเป็นจริง ทุกคนมีสัมผัสที่ละเอียดอ่อนกว่านั้นอยู่อีกหนึ่งคือ สัมผัสทางจิตใจ เพียงแต่เราไม่ได้ให้ความสนใจ หรือเห็นเป็นสิ่งที่เกินวิสัย ปิดกั้นตัวเองในการฝึกใช้ประสาทส่วนนี้ ทั้ง ๆ ที่เราใช้ใจของเราเป็นภาชนะรองรับอารมณ์ที่เกิดจากการกระทบของสัมผัสทั้ง 5 อยู่ ทุกวัน เช่นได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น สัมผัสรส หรือกระทบกระทั่งทางกาย ถ้าเป็นสิ่งที่เราชอบก็เกิดอารมณ์ชอบใจ ดีใจ สบายใจ ชื่นใจ ทุกอย่างลงท้ายด้วยใจหมด แม้ความเสียใจ เศร้าใจ น้อยใจ หลักคำสอนในพระพุทธศาสนายืนยันสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ โดยเรียกอายตนะภายในข้อที่ 6 นี้ว่า “ใจ” (mind)

ขณะนี้โลกตะวันตกเริ่มให้ความสนใจหันมาศึกษาหาคำตอบจากองค์ความรู้ในเรื่องของจิตใจ (sixth sense) มากขึ้น โดยการลงมือปฏิบัติอย่างตั้งใจ และในระยะเวลาหลายสิบปีที่ระบบการศึกษาไทยถูกทำให้อ่อนแอ คนไทยส่วนใหญ่กลับละทิ้งความรู้อันมีค่านี้สวนกระแสไปศึกษาความรู้จากฝั่งตะวันตกซึ่งมีบริบทที่แตกต่างออกไป

3. ลงมือปฏิบัติในสังคหัตถุธรรมอย่างมีสติ และสังเกตอารมณ์ใจของตัวเองที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตั้งแต่อ่อนลงมือปฏิบัติ ขณะปฏิบัติ และหลังจากปฏิบัติแล้ว

4. ทำตารางเช็การปฏิบัติ และผลของการปฏิบัติของตนเองทั้ง 4 ข้อในแต่ละวัน และให้คะแนนตัวเองอย่างซื่อสัตย์
5. ทบทวนข้อผิดพลาดของตน (อดีตนา โจทยศตนา) ด้วยอารมณ์สงบ แก้ไขด้วยการลงมือปฏิบัติใหม่จนเกิดผลสัมฤทธิ์
หมั่นปฏิบัติให้เกิดความเคยชินจนกลายเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน
6. ปรึกษาหมุ่คณะในข้อปฏิบัติที่ตัวเองติดขัดอยู่ และยอมรับคำติชมด้วยความเคารพ
7. ช่วยเหลือหมุ่คณะด้วยความจริงใจ ในข้อปฏิบัติที่เพื่อนติดขัด และมีการร้องขอคำปรึกษา
8. จำอารมณ์อันเป็นผลสัมฤทธิ์ทางด้านจิตใจไว้ให้ได้ และหมั่นทำให้เข้าถึงอารมณ์นั้นบ่อย ๆ เพื่อการอยู่เป็นสุข
9. ถ่ายทอดลงสู่เด็กนักเรียนด้วยวิธีแบบธรรมชาติที่เรียบง่าย ใช้ภาษาที่ถูกต้องและไม่ปะปนกัน
10. ทำความเข้าใจในแนวทางร่วมกันกับผู้ปกครอง เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับเด็กหรือนักเรียน

บทสรุป

การบริหารสถานศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับโลกยุคใหม่มีส่วนสำคัญในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้เด็กในปัจจุบันอาศัยอยู่และมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมอันหลากหลายในด้านภาษา และวัฒนธรรมตะวันตกที่ปนมากับภาษา ครอบครัวเป็นสถาบันพื้นฐานที่เป็นหลักสำคัญที่สุดของสังคม ทำหน้าที่หล่อหลอมและขัดเกลาความเป็นมนุษย์ให้แก่สมาชิกของครอบครัว ในขณะที่โรงเรียนเป็นเสมือนบ้านที่สองที่ช่วยบ่มเพาะเด็กให้เติบโตขึ้นอย่างมีคุณภาพ ซึ่งหากไม่มีบรรทัดฐานที่แน่นอนในการบริหารสถานศึกษาในเรื่องของการบริหารความหลากหลาย (diversity management) ที่ชัดเจนแล้ว ย่อมทำให้เด็กเกิดความสับสนไม่รู้จัก “ที่มา-ที่ไป” ของตัวเอง การนำหลักคุณธรรมเชิงพุทธเรื่องสังคหวัตถุ 4 มาใช้ในการบริหารจึงเป็นคำตอบที่ชัดเจน ดังนี้

1. ทำให้สังคมโรงเรียนเปี่ยมไปด้วยความสุขด้วยการถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ทำให้เกิดบรรยากาศที่เอื้อต่อการทำงานร่วมกันเป็นทีมของบุคลากรทุกคน
2. ก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เหมาะแก่การส่งเสริมให้เด็กนักเรียนรู้จัก “ที่มา” คือ อัตลักษณ์ (identity) ของตนเองชัดเจนขึ้น ซึ่งจะช่วยให้เติบโตขึ้นอย่างสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกายและจิตใจ มีความชัดเจนและแข็งแกร่งในการก้าวสู่ “ที่ไป” คืออนาคตของตัวเอง ด้วยความภาคภูมิใจในภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาแม่ (mother tongue) และวัฒนธรรมอันเป็นสมบัติของชาติ อันจะเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้ภาษาที่สองและภาษาที่สามต่อไป อีกทั้งสามารถปรับเข้าสู่การเรียนรู้แบบบูรณาการ (integrated learning) กับวิทยาการอันเป็นศาสตร์สากล เพื่อเติบโตต่อไปอย่างคนไทยภายใต้ภูมิทัศน์ของโลกยุคพุทธศตวรรษที่ 26

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). รายงานการปฏิรูประบบบริหารการศึกษาในกระทรวงศึกษาธิการ. คณะกรรมการปฏิรูประบบบริหารการศึกษา. เซเว่น พรินติ้ง กรุ๊ป.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2547). พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พุทธศักราช 2547. กระทรวงศึกษาธิการ.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2557). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 27). มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิจิตร ศรีสอาน. (2540). เอกสารการสอนชุดวิชาหลักและระบบบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. อัมรินทร์การพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. พรึกหวานกราฟฟิค.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579. กระทรวงศึกษาธิการ.